

Hivatkozott irodalom

- BAUMAN, ZYGMUNT 2011. *Liquid Modernity*. Polity Press, Cambridge.
GIDDENS, ANTHONY 1996. *Modernity and Self-Identity*. Polity Press, Cambridge.

SZABÓ GERGELY

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8553-1227>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

UOC Universitat Oberta de Catalunya

Estudis d'Arts i Humanitats

VÁCZINÉ TAKÁCS EDIT, Az írói névadás sajátosságai.

Karinthy Frigyes művei alapján

Magyar Névtani Értekezések 6. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE BTK
Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest, 2018.
198 lap

1. VÁCZINÉ TAKÁCS EDIT írói névadással foglalkozó könyve kettős célt szolgál: első négy fejezete magát az írói névadás jelenségét tárgyalja, az ötödik fejezet pedig kifejezetten Karinthy Frigyes írói névadására koncentrálna. A szerző a könyv bevezetésében tematizálja az írói névadás vizsgálata kapcsán felmerülő terminológiai problémákat, melyeket szerinte az elméleti és módszertani bizonytalanságok okoznak (9). A monográfia megírásával az volt a célja, hogy egységes terminológiát és egységes szempontrendszert hozzon létre, amely bármely mű írói neveinek az elemzésére alkalmas. A neveket funkcióik felől közelíti meg, és fontosnak tartja az egyes szövegek elhelyezését is az írói életműben (10). A könyv öt regény (az Utazás Faramidóba, a Capillária, a Kötéltánc, az Utazás a koponyám körül és a Mennyei riport), valamint egyéb szövegek, novellák és humoreszkek, illetve a Tanár úr kérem írói névadását elemzi. A kötet hatodik fejezetében összegzést, kitekintést kap az olvasó, melyet irodalomjegyzék és a mellékletek követnek.

2. A könyv második fejezete az írói névadás kutatásának módszertani megközelítését taglalja (11–35). A szerző szerint a terminológiai bizonytalanság a vizsgálati szempontok nem eléggé körülhatárolt voltának a következménye. A KOROMPAY KLÁRA (2011) által javasolt *irodalmi névadás* terminus helyett, de némiképp annak nyomán általános érvényű fogalomként az *irodalmi névtan* terminust ajánlja. Feltételezhető, hogy a terminushasználat különbségének oka az, hogy a fogalom megnevezése két eltérő nézőpontból történik. Míg a KOROMPAY által alkalmazott kifejezés inkább a gyakorlat, az elnevező felőli megnevezést feltételez, addig VÁCZINÉ TAKÁCS EDIT a terminuskeresés és az egységesítés irányából jut el az *irodalmi névtan* kifejezés alkalmazásáig, a nemzetközi szakszavak alakjának figyelembevételével.

A szerző szerint az írói névadás által vizsgálendő névanyaghoz tartozik minden, az irodalmi szövegben szereplő tulajdonnév, így kiemelten foglalkozik az irodalmi művekben használt nevek valósághoz való viszonyával. Véleménye szerint egy mű névtani elemzésekor elengedhetetlen megállapítani, hogy a benne előforduló nevek közül melyek léteztek valójában, és melyek azok, amelyeket a szerző hozott létre. WOLFGANG ISER (2001) és TÓTH LÁSZLÓ (2014) elgondolása alapján azt az álláspontot képviseli, hogy a fikcionális irodalmi szövegben a névviselők valósága csupán a valóság látszatát kelti, ezért ezekre a szereplőkre a *kvázivalós névviselők* kifejezést alkalmazza. A névválasztással és névteremtéssel létrejött neveket *fiktív írói nevek*-nek nevezi, a névalkalmazás által adott neveket pedig *valóságos írói név*-nek. A névválasztás és a névteremtés módszerei azokban az esetekben állnak az író rendelkezésére, amikor a névnek nem létezik valós névviselője a szövegvilágon kívül. Ebben a modellben azok az esetek sorolhatók a névválasztás körébe, amikor egy már létező, de konkrét személyhez nem kötődő nevet használ fel az író, a névteremtés pedig azokban az esetekben valósul meg, amikor az író maga hozza létre az adott nyelvközösségben korábban nem létező nevet. TAKÁCS EDIT hangsúlyozza az írói nevek névkompetencia-függő voltát is, valamint az újabb szakirodalmi trendeknek megfelelően foglalkozik a névvel való megjelölés hiányának okaival és céljaival. Kiemeli, hogy az írói névadás vizsgálata során nemcsak a tulajdonneveket kell tekintetbe venni, hanem minden olyan nyelvi elemet, amely tulajdonnévi szerepben van. Emellett úgy gondolja, hogy az író névadás elemzése kapcsán a vizsgálat körét az összes tulajdonnévfajtára ki kell terjeszteni. Rendszerében az *írói név* az író által meghatározott céllal teremtett, választott vagy alkalmazott név. Külön kategóriaként tartja számon az *intertextuális írói nevek*-et is: azokat a neveket sorolja ide, amelyek névalkalmazás által jönnek létre, és viselőik egy másik irodalmi szöveg valóságában léteznek.

A harmadik fejezet az írói nevek sajátosságait taglalja (37–62). A szerző célkitűzése annak megismerése, hogy milyen funkciójuk és hatásuk lehet az írói neveknek, illetve milyen célokat képes velük elérni az író. Emellett azt is vizsgálendő kérdésnek tekinti, hogy az írói nevet milyen tulajdonságai teszik alkalmassá arra, hogy az adott funkciót ellássa. Fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy az egyes funkciók nem tisztán elkülönült típusokat jelentenek. Az írói nevek alapfunkciójának tekinti a fikcionalizálást: azt, hogy a szöveg által teremtett világ valóságát hitelesítsék. A nevek értelmezése azért is sajátos, szubjektív folyamat, mert az objektív információkon kívül számos, kifejezetten szubjektív jelentésem is kapcsolódik hozzájuk, például hangulatok, emlékek. Mindemellett a név egyéni vetülete mellett vizsgálni szükséges annak közösségi-társadalmi vetületét is. A tulajdonnév befogadóra gyakorolt hatásának bizonyos típusai sokszor a névviselőktől függetlenül, a jelölők által keletkezhetnek. A hatást ebben az esetben az eltérő íráskép, a puszta hangzás vagy a névnek valamely közszóval való hasonlósága, összecsengése adja, s a hangzásbeli hatás a névhasználó közösség nyelvéhez viszonyítva értelmezhető. A szerző hangsúlyozza továbbá a becenevek vizsgálatának fontosságát a szépirodalmi szövegek esetében, ugyanis e nevek magukon viselik valamely környezet, társadalmi réteg színeit, illetve a megnevezettek iránti érzelmi különbségek is dekódolhatók általuk. Az írói névadás vizsgálatakor fontos szempont lehet még a személynevek és a társadalmi rétegek közötti összefüggések figyelembevétele is.

A kötet negyedik része Az írói névadás mint írói eszköz címet viseli (63–73). A szerző az írói névadás kutatása kapcsán fontosnak tartja azokat a kivételes eseteket, amikor maga az író nyilatkozik a névválasztásról egy adott mű esetében. Úgy gondolja ugyanis, hogy

az írói magyarázat bizonyítja a névadás tudatosságát. Mivel az irodalomban a valóság és a fikció nem mindig válik el egymástól, fontos feladat az írói névadás kutatásában a kvázivalóság és a fiktív névcsoport körülhatárolása. Az írói névadás vizsgálata ugyanakkor nem azonos a kvázivalóság és a fiktív denotátumok szétválasztásával: a döntő szempont egy lehetséges vizsgálati modell alkalmazására az író által elérni kívánt hatások értelmező megkülönböztetése és rendszerezése.

A névtelenség kapcsán a szerző egyetért KORNÝÁNÉ SZOBOSZLAY ÁGNESnek azzal az elképzelésével, hogy a névvel való megnevezés hiányát a teljes névrendszeren belül kell elhelyezni (vö. pl. KORNÝÁNÉ SZOBOSZLAY 1999). A névtelenség kérdéskörére Karinthynek A púpos című novelláját hozza példaként, és bemutatja a névtelenség lehetséges funkcióját a szövegben. Fontos tényezőként említi a névvariációk vizsgálatát is, ugyanis úgy gondolja, hogy a szereplők egymáshoz való viszonya és annak változása is feltárulhat a névváltozatok révén.

Mint ahogyan arról már szó volt, az ötödik fejezet foglalkozik kimondottan Karinthy Frigyes írói névadásával (75–142). A szerző azt vizsgálja, hogy Karinthy hogyan alkalmazta az írói névadás lehetőségeit akár művenként eltérő írói céljának elérése érdekében. Ahogyan az a fentiekből is kiderült, VÁCZINÉ TAKÁCS EDIT kutatásában fontos szempont a név és valóság szorosabb vagy lazább összefüggésének feltárása, illetve hogy az egyes művek sajátosságai milyen hatással lehetnek a névanyag feldolgozására. A szerző módszere az, hogy az általa felsorolt megközelítési módokat (pl. anonimitás, névváltoztatás, illetve névvariációk alkalmazása, intertextuális nevek) alkalmazza sorra a regények elemzésekor, regényről regényre haladva. Véleményem szerint az az elemzőmód is szemléletes lenne, ha az egyes megközelítésekre hozna kifejtett példákat az életmű különböző darabjaiból, tehát az elemzés rendezőelvét az egyes lehetséges vizsgálati szempontok adnák a regények külön-külön történő vizsgálata helyett.

Elsőként az Utazás Faramidóba című regényt elemzi (79–82). Ennek érdekessége az a kérdés, hogy Karinthy a solresol mesterséges nyelvet vette-e alapul, vagy – kevésbé valószínűen – véletlen egybeesésről van szó a nevek jelentését illetően. A Capillária című regény kapcsán (82–84) a szerző kiemeli azt a tényt, hogy sok tulajdonnév van benne, amely az ő rendszerezésében nem írói név, hanem csak hivatkozásképp jelennek meg a szövegben, viselői nem szereplői a regénynek (pl. *Nietzsche*, *Ady Endre*, *Flaubert*, *Strindberg*, *Zola*). A Kötéltánc című, harmadikként elemzett regényben fontos szerepet kap a névtelenség és a névvariációk alkalmazása (85–88). A negyedik regény az Utazás a koponyám körül (90–102). VÁCZINÉ TAKÁCS EDIT szerint az ebben alkalmazott nevek hozzájárulnak ahhoz, hogy a fikció és a valóság látszólag fedjék egymást. Hangsúlyozza, hogy ennek a regénynek a névadása kapcsán kutatása arra korlátozódik, hogy felfedje a különböző személynevek mögött rejtőző kortársak kilétét. Célja az, hogy feltárja, a valóságos írói nevek milyen szerepekben tűnhetnek fel egy szubjektív élményt feldolgozó regényben. Az ötödikként elemzett regény a Mennyei riport, amelynek kapcsán a fiktív és a valóságos írói nevek nem írói nevektől való elkülönítése válik jelentőssé (102–112).

A könyvben Karinthy Frigyes regényein túl vizsgálat tárgya az író novelláinak és humoreszkjeinek írói névadása is (113–140). Az utóbbiak esetében a nevek komikumteremtő szerepének sokszínűsége is kiemelt szerepet kap az elemzésben. Végül a Tanár úr kérem című satirikus alkotás kapcsán leginkább a valóságos írói és a fiktív írói nevek elkülönítésével foglalkozik a szerző (136–140).

3. A kötetet összegzés, kitekintés (143–144), angol nyelvű összefoglaló (145–152), irodalomjegyzék (153–175) és olyan szemléletes mellékletek zárják (177–198), mint a kvázivalós névviselők valódi megfelelői, valamint a Tanár úr kérem című szöveg nevei kapcsán Karinthy osztálynévsorai vagy épp osztályfőnökeinek listája.

VÁCZINÉ TAKÁCS EDIT munkájának érdeme a szempontbeli gazdagságon túl az, hogy a szakirodalmi terminológia tisztázására is eredményes kísérletet tesz. A VÁCZINÉ TAKÁCS EDIT által alkalmazott terminológia sokban épít TÓTH LÁSZLÓ 2014-es disszertációjának elméleti megközelítésére, helyenként tovább is gondolja azt. A könyv első részében megfogalmazott elméleti következtetéseket a szerzőnek sikerült szisztematikusan alkalmaznia a monográfia második, gyakorlati megközelítésű részében. A munka nemcsak a Karinthy-életművel foglalkozó kutatók számára lehet információértékű, hanem illeszkedik az írói névadás vizsgálatának megújítását célzó kötetek sorába.

Hivatkozott irodalom

- ISER, WOLFGANG 2001. *A fiktív és az imaginárius. Az irodalmi antropológia ösvényein*. Ford. MOLNÁR GÁBOR TAMÁS. Osiris Kiadó, Budapest.
- KORNYÁNÉ SZOBOSZLAY ÁGNES 1999. A tulajdonnév hiányáról Németh László irodalmi (írói) névadása ürügyén. *Magyar Nyelvjárások* 37: 305–309.
- KOROMPAY KLÁRA 2011. Az irodalmi névadás fogalmáról. *Létünk* 3: 86–93.
- TÓTH LÁSZLÓ 2014. *Elméleti és módszertani lehetőségek az irodalmi onomasztikában – Tulajdonnevek Szilágyi István műveiben. Különös tekintettel Hollóidő című regényére*. Doktori (PhD) disszertáció. PPKE BTK, Piliscsaba.

PÁJI GRÉTA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9132-6783>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Sonstige Namenarten. Stiefkinder der Onomastik [Egyéb névtípusok. A névtudomány mostohagyermekai]

Szerkesztők: RITA HEUSER – MIRJAM SCHMUCK
de Gruyter, Berlin–Boston, 2018. 451 lap

1. A Mainzi Tudományos és Irodalmi Akadémián 2014-ben azonos címmel rendezett konferenciájának kötetében egy kivétellel német nyelvű tanulmányok olvashatók, öt nagy tematikus egységbe rendezve.

2. Az első, helynevekkel foglalkozó egység első két tanulmánya sziklamászóutak elnevezéseit vizsgálja. MIRIAM SCHMIDT-JÜNGST a délfrank Jura sziklamászóútjai kapcsán azt emeli ki, hogy az 1980-as évektől kezdve sokkal kreatívabb neveket kapnak, illetve nehézségi fokozatuk nagyban befolyásolja a névadást (3–27). CATHARINA SCHARF 2014-es